

ÎNCEPUTURILE PREZENȚEI EVREIEȘTI, ÎN ANTICHITATE, ÎN TRANSILVANIA ȘI ZONA CÂMPIEI DE VEST

THE BEGINNINGS OF THE JEWISH PRESENCE, IN TRANSYLVANIA AND IN WESTERN PLAIN AREA

Ioan Marius GREC

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

E-mail: marius_grec@yahoo.com

Abstract:

The beginnings of the presence of the Jewish population, in Antiquity, at the North of Danube, including Transylvania, thus the area of the Western Plain, remains a controversial problem of the Romanian historiography. The most common scientific hypothesis is that the earliest signs of the Jewish presence at the North of Danube are those left by the 5th Legion Macedonica that took part actively at the siege of Jerusalem (68 A.D.). This legion also participated at the Daco-Roman wars for the conquest of Dacia (101-102; 105-106), and after the war it remained in the province Dacia Porolissensis, at Potaissa (today Turda, Cluj county), in 168-271/275. We consider that we have sufficient reasons to believe that pre-Roman Dacia was an attractive area for the Jewish population, acting like a magnet for an important segment of this population, which settled rather early at the North of Danube, including or especially in Transylvania. The Geto-Dac religion, very permissive from this respect, with an ascendant towards monotheism, the resemblances between the way of life of Dacians and the of Eseniens, the existence of a common enemy: Rome, the Jewish lifestyle (very adaptive), the interests of the Dac state (even of that pre-Decebal) to attract those elements that opposed Rome, are just a few arguments in this respect. We are convinced that future researches would bring new arguments to support this hypothesis.

Key words: *Geto-dacs, Jews, cohabitation, Dac state, Roman Empire, monoteist religion*

Cuvinte cheie: *geto-daci, evrei, conviețuire, statul dac, imperiul roman, religie monoteistă.*

Se ridică numeroase semne de întrebare atunci când se abordează problematica prezenței evreilor, încă din antichitate, pe teritoriul României. Pentru Transilvania (avem în vedere înțelesul extins al noțiunii, inclusiv zona Câmpiei de Vest), primele lucrări, care tratează această problemă, au apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Aceste abordări afirmă prezența unor evrei pe aceste meleaguri, încă din secolul I d.Hr., susținându-se ipoteza conviețuirii cu populația dacică în cadrul statului dac condus de Decebal (87-106 d.Hr), poate chiar mai devreme. Este posibil ca regele Decebal să fi oferit azil unor refugiați din Palestina, în urma cuceririi de către Imperiul Roman, în special după represaliile ordonate de împărații Vespasian și Titus (în urma înăbușirii răscoalelor din anii 66-71 d. Hr.) [1] Dovezile par a fi insuficiente pentru a susține o asemenea ipoteză, dar sunt elemente care nu pot fi trecute cu vederea.

La un moment dat Lucian Blaga făcea o interesantă observație, referindu-se și la religia geto-dacilor: „Inzii, pornind de la mitologia lor, au dat naștere la o serie întregă de mari metafizicieni religioși. Perșii au dat lumii pe Zarathustra, egiptenii pe faraonul Amenofis al IV-lea, chinezii pe Lao-Țe, pentru a nu mai aminti pleiada de profeți a evreilor. Dacii, a căror mitologie este atât de puțin cunoscută, au dat lumii pe un Zamolxe.”[2] Este importantă această observație deoarece sunt puse în același plan religiile inzilor, egiptenilor, chinezilor, perșilor, evreilor și dacilor, respectiv sunt evidențiate personalități semnificative ale istoriei lumii religioase: Budha, Akhenaton (Amenofis al IV-lea), Lao-Țe, Zarathustra, Moise, Zamolxis. Reamintim aici și

observația făcută de Diodor din Sicilia, în *Biblioteca Istorică*, XCIV, 2, care arăta: „... **La așa numiții geți**, care își închipuie că sunt nemuritori, *Zalmoxis* pretindea că și lui îi dăduse legile Hestia, zeitatea lor. Tot astfel **la iudei**, *Moise* spunea că legiuirea o datorează zeului lor, invocat de iudei sub numele de Iao...”

Spre deosebire de lumea romană, politeistă, conceptele religioase din regiunea Daciei preromane și Palestinei, sunt mult mai apropiate, în zona polarizării sentimentului religios. Clemens din Alexandria, unul dintre primii autori creștini, apreciază importanța legiuitorilor și dascălilor barbari, amintindu-i în acest context și pe preoții geto-daci. [3]

Interesantă este și apropierea făcută între religia geto-dacilor și cea a esenienilor, autorii celebrelor *Manuscrise de la Marea Moartă*, „ereticii” esenieni, care se autointitulează „văzători”, adică profeți, cei care au încălcat această interdicție de a scrie texte cu caracter religios. Discuțiile pot porni de la un fragment din opera lui Flavius Iosephus „Antichități iudaice”, XVII, 22, care referindu-se la esenieni, descrie viața, obiceiurile și filosofia acestora: „Nu trăiesc aceștia într-un fel deosebit de al celorlalți oameni, ci traiul lor seamănă cu așa-numiților **polistai** (*pleistoi*) de la daci.” (traducere în limba română Vl. Iliescu, V. C. Popescu, Gh. Ștefan, *Izvoare privind istoria României*, vol. I., Academia Română, București, 1964). „Ei trăiesc într-un mod care nu se deosebește deloc, ci se aseamănă cât mai mult cu felul de a trăi al *dacilor* numiți *pleistoi*.” (traducere în limba română a textului lui Iosephus, din limba franceză). [4]

O întrebare se pune în acest caz: Ce caută dacii în textul lui Flavius Iosephus ?

Trebuie menționat, de la bun început, că autorul acestor rânduri era deosebit de erudit. El a scris „*Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*” între anii 70–75 d. Hr., iar „*Antichitățile iudaice*” în perioada 93–94 d.Hr. Cu toate acestea, cea de-a doua lucrare conține referințe la asemănarea obiceiurilor dacilor, numiți „pleistoi”, nu la cele ale esenienilor. Cu alte cuvinte, în perioada 75–93, Iosephus a avut prilejul să învețe anumite lucruri despre daci. Ocazia, a fost cu siguranță oferită de războaiele daco-romane, din timpul împăratului Domițian, preludiul confruntării viitoare dintre Decebal și Traian. De altfel, campania de dincolo de Dunăre fusese pregătită prin ceea ce azi numim „influențare psihologică” a opiniei publice. În acest context, prezența dacilor „pleistoi” în textul lui Flavius Iosephus nu este absurdă; mai mult, numai ea poate satisface logica, istoria și paleografia în același timp. Esenienii erau „celibatari, izolați, separați”, erau „asceți” și iubitori ai naturii („phoenix” – are dublu înțeles: „simbol al nemuririi și cel de „creangă de palmier” și „coroană”, frecvent asociate în biserica creștină primitivă, pe o *bază iudaică*) [5] în viața de fiecare zi (după relatările lui Plinius și Solinus); arheologia intervine în ajutorul a ceea ce pare – la prima vedere – o simplă supoziție: pe basoreliefurile de pe „Tropaeum Traiani”, prizonierii daci sunt, aproape toți, reprezentați stând în fața a doi arbori, cu mâinile legate la spate. Este, fără îndoială, ceva mai mult decât un simplu artificiu sculptural. Dacă analizăm situația și din punct de vedere al foneticii, existența „pleisk”-ului trac, amintind de aspectul „pleus”-ul indoeuropean, amintește de căciula dacilor „pilos” (probabil făcută din lână sau postav, după cum apare în reprezentările de pe Columna lui Traian). [6]

„Pleistoi”-i ne apar acum deslușit, salvați de suspiciunea că ar reprezenta o interpretare fantezistă și întâmplătoare; celibatari și vegetarieni, purtând „pilos”-ul ca nobilii daci. A-i pune pe esenieni în legătură cu aceștia nu este nici absurd, nici accidental. [7]

Acesta este un argument, considerăm noi, solid, în a aprecia că din punct de vedere al atractivității zonei nord-dunărene, nu se poate respinge ideea posibilității așezării, în timpul statului dac al lui Decebal, poate chiar și înainte de existența acestuia, a unor refugiați din Palestina. Puteau găsi pe aceste meleaguri o situație asemănătoare cu aceea lăsată în teritoriul natal. Poate nu întâmplător Imperiul Roman nu a acceptat să preia religiile a două popoare cucerite: evreu și geto-dac, asemănările celor două religii fiind, mai mult decât evidente, pentru romani, cel puțin având în vedere intoleranța manifestată de aceștia. Argumentele unei astfel de atitudini trebuiesc căutate în caracterul comparabil al celor două religii:

- Monoteismul iudaic, pe de o parte;

- Reperul central al religiei geto-dace, pe de altă parte, este MARELE PREOT, cel care deține autoritatea spirituală supremă în virtutea moștenirii Zamolxiene, care merge pe coordonatele lansate de acesta: Om, Rege, Mare Preot, mai apoi Zeu, [8] cu ascendent spre zona religiei monoteiste. [9]

Concluzii

Am trecut în revistă câteva dintre elementele care fac să nu eliminăm, din start, posibilitatea pătrunderii la nordul Dunării, inclusiv în Transilvania, a unor elemente evreiești, încă înainte de cucerirea Daciei de către Imperiul Roman, având în vedere condițiile favorabile existente în această zonă, în special din punct de vedere spiritual.

Prezența elementelor entice evreiești la nordul Dunării, aduse de trupele romane, în special de Legiunea V Macedonica, are toate șansele să nu fie nici prima cale de acces și nici cea mai importantă, [10] elementele evreiești având posibilitatea de a se deplasa pe axa Est-Vest, într-un exod individual sau grupat redus, găsind condiții favorabile în această zonă nord-dunăreană. Trebuie să luăm în calcul și tradiția istorică a culturii evreiești, aflată în permanentă adaptare, fiind într-o continuă deplasare, dar având grijă în a conserva tradiția spirituală.

Bibliografie

1. Gluck, E., *Prezența evreiască în părțile arădene în antichitate și evul mediu*, în *Acta Transylvanica (Anuarul Centrului de istorie a Transilvaniei)*, vol. I., 2004, București, p. 9.
2. Blaga, L., *Curs de filosofia religiei*, Alba Iulia – Paris, 1994, p. 111.
3. Bodor, A., *Structura societății geto-dace*, în *Studii Dacice* (sub redacția lui Hadrian Daicoviciu), Cluj-Napoca, 1981, p. 15-17.
4. Grec, M., *Zamolxis sau Religia geto-dacilor între mit și realitate*, Arad, 2002, p. 93.
5. Danielou, J., *Ramura de palmier și coroana*, în *Simbolurile creștine primitive*, Timișoara, 1998, p. 7-25.
6. Grec, M., *Zamolxis sau Religia geto-dacilor între mit și realitate*, Arad, 2002, p. 94-95.
7. Lozovan, E., *Pleistoi*, în *Dacia Sacra*, București, 1999, p. 19-26. Pentru a aprofunda această problemă poate fi consultat și Bodor, Adrian, *Cu privire la „kapnobatai” și „polistai”, la daci*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Seria Historia, I., 1965, p. 7-18.
8. Grec, M., *Sincretismul religios și „interpretatio romana”*, în *Studii de istorie a Banatului*, Timișoara, XXVI-XXVII, 2002-2003, p. 211-217; problema a fost tratată pe larg în monografia Grec, Marius, *Zamolxis sau religia geto-dacilor între mit și realitate*, Arad, 2002, 144 p.
9. A se vedea lucrarea lui Zugravu, N., *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.
10. Pentru a cunoaște mai în detaliu activitatea Legiunii V Macedonica la Nordul Dunării recomandăm a se vedea: Bărbulescu, Mihai *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*, Cluj-Napoca, 1987; Bărbulescu, Mihai, *Potaissa. Studiu monografic*, Turda, 1994; Bărbulescu, Mihai, *Castrul legionar de la Potaissa*, Zalău, 1997; Grec, Marius, *O istorie a Daciei Porolissensis (istoria militară a provinciei în material teguler)*, Arad, 2000; Grec, Marius, *Imaginea Legiunii V Macedonica în inscripții*, Arad, 2004; Grec, Marius, *Tegulae Legionis V Macedonicae*, Arad, 2006.